

# سنجش برخی شاخص‌های توسعه اجتماعی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: استان هرمزگان)

یعقوب زارعی\*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۴/۱۰

## چکیده

توسعه اجتماعی نقش مهمی در حل مشکلات اساسی و مقابله با فقر ایفا کرده و سعی در توزیع مجدد منابع و بهبود وضعیت موجود و کارآمدتر شدن بنیان‌های جامعه دارد. این بُعد از توسعه که در پی استقرار عدالت، کاهش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی، توزیع عادلانه، کاهش محرومیت و توانمندسازی فقراست از طرق سنجه‌های متعدد و در سطوح مختلف قابل اندازه‌گیری است. در این پژوهش توسعه اجتماعی در مناطق روستایی تحت ۵۲ مؤلفه در قالب آخرین داده‌های رسمی مرکز آمار ایران مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. پژوهش حاضر بنیادی و روش به‌کارگرفته توصیفی - تحلیلی است که با تکیه بر مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای و با استفاده از تکنیک وایکور فازی برای تحلیل سطوح درجه توسعه اجتماعی مناطق

---

\* دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی بوشهر، ایران.  
Yaghoub.Zarei@yahoo.com

روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان به انجام رسید. جامعه آماری پژوهش نیز مناطق روستایی استان هرمزگان، مشتمل بر ۲۲۵۷ روستا در قالب ۱۳ شهرستان بوده است. یافته‌های پژوهش ضمن صحنه بر توسعه ناموزون استان هرمزگان در ابعاد اجتماعی و مشهود بودن شکاف توسعه، حاکی از آن است مناطق روستایی شهرستان بستک با ضریب ۰/۱۵ به لحاظ میانگین برخوردار از مؤلفه‌های توسعه، دارای بیشترین توسعه و مناطق روستایی شهرستان‌های پارسیان، حاجی‌آباد، سیریک، ابوموسی، بندرلنگه، بندرعباس و جاسک در زمره محروم‌ترین مناطق از نظر توسعه اجتماعی قرار گرفتند. همچنین مناطق روستایی شهرستان‌های قشم بشاگرد، رودان، خمیر و میناب در سطح متوسطی از توسعه در زمینه اجتماعی قرار گرفتند. این بررسی معتقد است دستیابی به توسعه اجتماعی مطلوب و تحقق رفاه نسبی در مناطق کمتر توسعه‌یافته، محروم و بسیار محروم، مستلزم بازنگری در وضعیت کنونی، برنامه‌ریزی برای افزایش کمی و کیفی منابع موجود، به‌کارگیری ظرفیت‌های جدید، سیاست‌گذاری‌های نوین اجتماعی و اتخاذ راهبرد عدالت اجتماعی در تخصیص هدفمند خدمات است.

**مفاهیم کلیدی:** توسعه اجتماعی، مناطق روستایی، استان هرمزگان، وایکور فازی

## مسئله پژوهش

می‌توان گفت از دهه هفتاد توسعه، معنی صرف اقتصادی خود را از دست داد و لزوم چندجانبی بودن و پوشش ابعاد گوناگون فرهنگی، اجتماعی، سیاسی در کنار بعد اقتصادی را نیز دربرگرفت. نشست سازمان ملل در شهر کپنهاگ در سال ۱۹۹۵، پیرامون توسعه اجتماعی نقطه عطفی در کاربرد رویکرد توسعه اجتماعی بود و در آن سران کشورهای شرکت‌کننده، خود را به اجرای یک برنامه عملی که طیف وسیعی از سنجه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی برای ریشه‌کنی فقر را در برمی‌گرفت، متعهد

کردند (فیروزآبادی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۸). و در مجموع توسعه اجتماعی یکی از زمینه‌هایی در نظر گرفته شد که می‌توان با گسترش و ارتقای شاخص‌های آن در جامعه، نسبت به رسیدن به توسعه‌ای متوازن و برابر بین مناطق و افراد، در جهت رفاه و رضایت افراد از زندگی حرکت کرد. از این پس ادبیات توسعه اجتماعی وارد عرصه جدیدی شد و صاحب‌نظران مختلف در این زمینه نظریات متعددی مطرح کردند. برداشت مسئولیت‌پذیری از توسعه اجتماعی (Nancy, 2001)، دانستن توسعه اجتماعی به‌عنوان یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان‌بخشی در جست‌وجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در سطوح جامعه (Estes, 2001) پیوند تنگاتنگ با شیوه زندگی افراد یک جامعه و ابزاری برای بالا بردن سطح زندگی و بهبود وضعیت اجتماعی افراد از این نمونه‌اند. در تعریفی جامع توسعه اجتماعی یکی از ابعاد اصلی فرایند توسعه و بیانگر کیفیت سیستم اجتماعی در راستای دستیابی به عدالت اجتماعی، ایجاد یکپارچگی و انسجام اجتماعی، افزایش کیفیت زندگی و ارتقای کیفیت انسان‌ها است (کلانتری، ۱۳۷۷: ۲۱۱) که مباحث مربوط به جامعه مدنی، دموکراسی اجتماعی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی از موضوعات محوری آن محسوب می‌شود (ازکیا، ۱۳۸۴: ۴۷) و عمده‌ترین شاخص‌های کمی آن عبارت‌اند از: ۱. سطح زندگی، ۲. سطح بهره‌وری، ۳. نرخ رشد جمعیت، ۴. نرخ بار تکفل، ۵. امید به زندگی در بدو تولد، ۶. نرخ باسوادی، ۷. نرخ مرگ‌ومیر کودکان، ۸. توزیع درآمد، ۹. مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، ۱۰. نرخ پوشش انواع بیمه، ۱۱. منابع اجتماعی تولید کالا یا خدمت، ۱۲. نوآوری و خلاقیت (لشکری، ۱۳۸۷). در نهایت این که توسعه اجتماعی رویکردی است بنیادی که مبین کیفیت زیستی و سیستم اجتماعی یک جامعه است و با حل مشکلات اساسی، مقابله با فقر و توزیع مجدد منابع سعی در بهبود وضعیت موجود و کارآمدتر شدن بنیان‌های جامعه دارد.

جایگاه و نقش کلیدی این بعد از توسعه، در توسعه سرزمینی (در زمینه استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی، توزیع عادلانه،

کاهش محرومیت و توانمندسازی فقرا) موجب شده تا روزه‌روز بر اهمیت این حوزه افزوده شود و نگاه پژوهشگران بیشتری برای خلق اثر به سمت آن معطوف شود. هرچند آثار متعددی در سالیان اخیر در زمینه توسعه اجتماعی نگاشته شده است، اما بنا به اهداف پژوهش، این بررسی به چند مورد از آنها به صورت اجمالی اکتفا می‌کند:

در یک بررسی نویسنده ضمن برشمردن موانع اساسی پژوهش توسعه اجتماعی در ایران، معتقد است که توسعه اجتماعی باید بر پایه دو راهبرد شهروندمداری و پایداری محقق شود (پیران، ۱۳۸۲: ۱) و در پژوهشی دیگر سطح توسعه اجتماعی در چهار مقوله: فراهم شدن فرصت برای افراد به منظور درگیر شدن در فعالیت‌های اقتصادی، دسترسی همگانی بدون هیچ نوع تبعیض به خدمات و تأمین اجتماعی، بازتوزیع فرصت‌ها، درآمدها و دارایی‌ها در میان افراد، گروه‌ها یا طبقات اجتماعی، ترتیب و آرایش وسیع و پیچیده روابط اجتماعی خلاصه می‌شود (جباری، ۱۳۸۲: ۶۱). در یک اثر پژوهشی بر ضرورت گسترش رویکرد توسعه اجتماعی در فقرزدایی و سازماندهی نظام رفاه اجتماعی در ایران تأکید می‌شود (قانع‌راد، ۱۳۸۴: ۲۲۳) و در مفهوم توسعه، نویسنده توسعه اجتماعی را حرکتی در جهت سازگاری بهتر بین فرد و جامعه، ایجاد امنیت برای شهروندان در همه زمینه‌ها، ایجاد شرایط برابر (یعنی برابری از نظر جغرافیایی و نداشتن تعادل‌های بین‌منطقه‌ای و درون‌منطقه‌ای) تعریف می‌کند که باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند (فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۶۳). نویسنده دیگری رسالت توسعه اجتماعی را بهینه‌سازی وضعیت اجتماعی افراد جامعه، ارتقای شاخص امید به زندگی و پاسخگویی به مشکلات اجتماعی آنان، تقویت سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی ذکر می‌کند (دهشیری، ۱۳۹۳) و در یک بررسی، نویسنده در مرور ادبیات توسعه اجتماعی از آغاز شکل‌گیری آن تا کنون، به چهار رویکرد کلی اشاره می‌کند: توسعه اجتماعی به‌عنوان وجهی از توسعه و مکمل توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، توسعه اجتماعی به‌عنوان متوازن‌کننده و پایدارکننده توسعه، مطرح شدن توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی

به‌عنوان دو روی سکه توسعه و توسعه اجتماعی به‌مثابه یک کل یکپارچه و رویکردی مستقل که در آن هم توسعه اقتصادی لحاظ می‌شود و هم دیگر انواع توسعه سیاسی، فرهنگی و... (ازکیا و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲).

پژوهشگری توسعه اجتماعی را ابزاری برای تقویت سرزندگی جامعه مدنی، افزایش ظرفیت، تنوع سازمانی، تعامل گروه‌ها و برقراری توازن در فرصت‌های سیاسی - اقتصادی می‌داند (Johnston, 1993) و در مطالعه‌ای شاخص‌های پیشنهادی برای سنجش توسعه اجتماعی در قالب ۴ دسته طبقه‌بندی می‌شوند: شرایط زندگی (بهداشت، تغذیه، مسکن، دسترسی به آب و تسهیلات بهداشتی)، جنبه‌های اطلاعاتی و فرهنگی (سوادآموزی، آموزش و پرورش، کتابخانه‌ها، روزنامه‌ها، موسیقی، تئاتر و...)، برخی مسائل اجتماعی (حقوق بشر، وضعیت زنان، مشارکت، برابری، امنیت فردی، کار کودکان، استعمال مواد مخدر، فساد و وضعیت محیط زیست)، شاخص‌های مربوط به ذهن و جان آدمی (خوشبختی، رضایت و آرامش) (Gomes, 1999). دفتر امور اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل متحد نیز در تشریح توسعه اجتماعی به رفاه افراد و کارکرد سازگار جوامع اشاره داشته و توسعه اجتماعی را دربرگیرنده تلاش‌ها، مسائل، علائق، بخش‌های توسعه و چشم‌انداز اجتماعی برای ملاحظه حوزه‌های فعالیت انسانی می‌داند (United Nation, 2003).

بی‌تردید نگاهی بر مطالعات فوق، این واقعیت را به‌وضوح روشن می‌سازد که در مطالعات انجام‌شده، حوزه‌های روستایی چندان مورد توجه واقع نشده یا به‌عبارتی در اولویت‌های پژوهشی نسبت به مراکز شهری از میزان اهمیت کمتری برخوردار بوده‌اند. فارغ از این مهم، نگاه‌های تک‌بعدی و گاهی یک سویه اکثر نویسندگان و پژوهشگران که به بررسی و تحلیل تنها برخی از ابعاد و جنبه‌های توسعه اجتماعی منجر شده است، موجب شده تا پژوهش حاضر با عنایت به خلأ موجود در پژوهش‌های انجام‌شده، رویکردی متفاوت از سایر پژوهش‌ها داشته باشد. در وهله اول به‌دور از کاستی‌های موجود در پژوهش‌های توسعه (همواره تأکید بر شاخص‌ها و معیارهایی خاص و

تحلیل تنها برخی از زوایای توسعه است) این پژوهش متغیرهای متعدد و بیشتری را در ابعاد مختلف (آموزشی، بهداشتی، ارتباطی، جمعیتی و کالبدی) مورد سنجش قرار می‌دهد و در وهله دوم به جای استفاده از روش‌های مرسوم و مکرر که گاهی چندان دقیق نیز نیستند، با به‌کارگیری یک روش‌شناسی متفاوت در حوزه توسعه روستایی و استفاده از مدل جدید تصمیم‌گیری چند شاخصه فازی، تلاش می‌کند تا در چارچوبی جامع‌تر و دقیق‌تر میزان توسعه اجتماعی را در مناطق روستایی استان هرمزگان مورد ارزیابی قرار دهد.

بر همین اساس بررسی حاضر با هدف سنجش برخی مؤلفه‌های توسعه اجتماعی در مناطق روستایی استان هرمزگان، تلاش دارد تا با به‌کارگیری روش‌های نوین تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی و تبیین دقیق وضعیت توزیع امکانات و خدمات اجتماعی در مناطق روستایی، ضمن آگاه‌سازی مسئولان زمینه توجه بیشتر برنامه‌ریزان را به مناطق محروم فراهم سازد.

### مبانی نظری پژوهش

مؤلفه توسعه اجتماعی، امری معطوف به بهبود وضعیت اجتماعی زندگی انسان، به‌رغم آنکه در پنج دهه گذشته مورد توجه جدی صاحب‌نظران و اندیشمندان جهان قرار گرفته اما هنوز از جایگاه باسته‌ای در نظام برنامه‌ریزی و توسعه کشور برخوردار نبوده است. از سوی دیگر مفهوم توسعه اجتماعی در گفتمان علوم اجتماعی ایرانی به لحاظ مفهومی و نظری از وضوح و روشنایی چندان برخوردار نیست (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸). تجربه سه دهه برنامه‌ریزی در کشور و نتایج نه‌چندان چشمگیر در حوزه توسعه اجتماعی، ضرورت تجدید نظر در راهبردها، اهداف، برنامه‌ها و روش‌های دستیابی به آن را دو چندان کرده است. توسعه اجتماعی در منابع موجود با تعاریف و تعبیر متفاوتی به‌کار رفته است که معرف رویکردهایی متفاوت همچون رهیافت‌های

عام و خاص و همچنین تقسیم‌بندی ایدئولوژیک توسعه اجتماعی براساس دیدگاه‌های رفاه‌گرا و مارکسیستی است. برای مثال نظریه‌پردازان رفاه‌گرا به اصل کلی توسعه اجتماعی در حرکت به سوی کیفیت بیشتر زندگی اعتقادی راسخ دارند. وارنر<sup>۱</sup> معتقد است توسعه اجتماعی عبارت است از امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه. ماکس وبر<sup>۲</sup> ضمن تبیین ارتباط میان توسعه اجتماعی با شانس زندگی، بر این نظر پافشاری می‌کند که شانس زندگی عبارت است از امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب‌تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر. همچنین از نظر سازمان‌های بین‌المللی همچون سازمان ملل متحد با استناد به گزارش‌های توسعه انسانی - اجتماعی، هدف نهایی توسعه، ارائه فرصت‌های مناسب به مردم برای زندگی بهتر از طریق دسترسی به تسهیلات آموزشی، بهداشتی، رفاهی، تغذیه، مسکن، اشتغال و... است (شمعدانی حق، ۱۳۸۰: ۲۵۱). در مقابل این نظر، دیدگاه‌های مارکسیستی بر ارزش‌های مبتنی بر مساوات اجتماعی در بحث توسعه اجتماعی تأکید کرده‌اند. دونگ کیم<sup>۳</sup> توسعه اجتماعی را درجه‌ای از ساختار اجتماعی می‌داند که به اکثریت مردم محروم جامعه نه تنها اجازه تقاضا برای برخورداری از منابع ملی را می‌دهد، بلکه در رسیدن به آن هدف، آنها را یاری می‌کند. از نظر او اگر تغییر ساختاری جامعه در مسیری باشد که فرصت‌های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی در اختیار آنها قرار دهد، این مسیر در اصل همان فرایند توسعه است (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱). از سوی دیگر می‌توان به تقسیم‌بندی‌های دیگری نسبت به توسعه اجتماعی در قالب رویکرد عام‌گرا و خاص‌گرا اشاره کرد. در رهیافت عام‌گرا توسعه اجتماعی مترادف با چیزی مشابه توسعه ملی یا توسعه همه‌جانبه و متوازن است. در اینجا توسعه اجتماعی از توسعه غیراجتماعی یا فنی متمایز شده است، ولی با دیگر انواع توسعه به‌ویژه توسعه

---

۱. Warner

۲. Weber

۳. Dong Kim

فرهنگی، سیاسی و اقتصادی تداخل یافته است. به عبارت دیگر نظریه‌های عام‌گرای توسعه اجتماعی، در بطن خویش توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را دربرگرفته است و به بازبینی اهداف، برنامه‌ها و راهبردهای تحقق اهداف اجتماعی می‌پردازد. توسعه اجتماعی با هدف بازبینی و تغییرات ساختاری و با افزایش قابلیت‌ها و ظرفیت‌های جوامع، تأکید خاصی بر تأمین نیازهای اجتماعات انسانی اعم از نیازهای اقتصادی، اجتماعی، بوم‌شناختی، فرهنگی، سیاسی و انسانی دارد (مقصودی، ۱۳۸۰: ۱۲۳) اما در رویکرد خاص‌گرا مفهوم توسعه اجتماعی به معنای اخص کلمه و متمایز از توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به‌کار رفته است. ولی هنوز شاخص‌ها، ابعاد و معرف‌های آن دقیقاً مشخص نشده‌اند (عبداللهی، ۱۳۸۰: ۲۱۵). در تبیین تاریخ پرداختن به رویکرد توسعه اجتماعی باید به اولین سند مهم سازمان ملل متحد در خصوص توسعه اجتماعی مربوط به گزارش سال ۱۳۵۴ اشاره کرد که در آن گروهی کارشناسان درباره تعریف بین‌المللی و سنجش معیارها و سطوح توسعه اجتماعی به شاخص‌هایی همچون: بهداشت، تغذیه، آموزش و پرورش، شرایط کار، وضعیت اشتغال، مصرف کل پس‌اندازها، حمل‌ونقل، مسکن، پوشاک، تفریح، امنیت اجتماعی و آزادی‌های بشری اشاره کردند (زاهدی مازندرانی، ۱۳۸۶: ۲۵۷). همچنین تشکیل نشست جهانی برای توسعه اجتماعی در سال ۱۹۹۵ یکی از نقاط عطف رویکرد توسعه اجتماعی محسوب می‌شود (قانع‌راد، ۱۳۸۴: ۸) که در آن رهبران کشورها خود را به اجرای اصول زیر در راستای ریشه‌کنی فقر متعهد کردند (Social Watch, 2000; United Nation, 1995, ) (1998):

- تعهد به ایجاد یک محیط سالم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی؛
- تعهد به ریشه‌کنی فقر از طریق برنامه‌های ملی و بین‌المللی؛
- تعهدات به ایجاد اشتغال کامل به‌عنوان اولویت اساسی سیاست‌های اقتصادی و

جهانی؛



سنجش برخی شاخص‌های توسعه اجتماعی در ... ۲۰۱

- تعهد به ارتقای یکپارچگی اجتماعی مبتنی بر حمایت از حقوق بشر، عدم تبعیض، مدارا، تنوع و برابری فرصت‌ها؛
- تعهد به گسترش احترام به کرامت انسانی، برابری و عدالت بین زنان و مردان؛
- تعهد به اهداف دسترسی عمومی و منصفانه به آموزش، استاندارد سلامتی، مراقبت‌های بهداشتی، رفع نابرابری و تبعیض، تقویت نقش فرهنگ در توسعه و مشارکت در توسعه اجتماعی با هدف فقرزدایی و اشتغال کامل؛
- تعهد به تسریع توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی در کشورهای توسعه‌نیافته؛
- تعهد به ادغام اهداف توسعه اجتماعی در برنامه‌های تعدیل ساختاری؛
- افزایش منابع و کاربرد مؤثر آن برای توسعه اجتماعی از طریق برنامه‌های ملی و همکاری‌های بین‌المللی؛
- بهبود و تقویت چارچوب همکاری و مشارکت بین‌المللی، منطقه‌ای و محلی برای توسعه اجتماعی از طریق سازمان‌های جهانی.

آنچنان که از مباحث بالا برمی‌آید، تعدد شاخص‌ها و معیارهای مختلف برای اندازه‌گیری توسعه در حوزه اجتماعی به فقدان نگاهی جامع در این راستا منجر شده است، اما موضوع مبرهن این است که همه مؤلفان و پژوهشگران مشخصاً بر برخی شاخصه‌ها به‌عنوان اصلی‌ترین سنجه‌های حوزه توسعه اجتماعی اتفاق نظر دارند. از آنجا که در همه آثار مؤسسات، نهادها، محققان و پژوهشگران داخلی و خارجی بر سنجه‌هایی همچون: بهداشت، تسهیلات بهداشتی، آموزش و سودآموزی تأکید شده است؛ بر همین اساس این پژوهش نیز درصدد است تا با سنجش متغیرهای آموزشی، بهداشتی، جمعیتی، ارتباطی و کالبدی (ابعاد قابل ملاحظه توسعه اجتماعی) بتواند توسعه اجتماعی را در مناطق مورد مطالعه مورد ارزیابی قرار دهد. بررسی و شناخت کمیت و کیفیت توسعه اجتماعی، بی‌شک خروجی اطلاعات شاخص‌های اجتماعی یک منطقه است که ضمن مشخص کردن نقاط قوت و ضعف، خاطرنشان می‌سازد که در ارضای نیازهای اساسی به‌طور محسوسی ضعف وجود دارد و درباه آنها اعلام خطر می‌کند تا متولیان امر از خطرات بالقوه آن آگاه شوند (آزادارمکی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۰).

## روش پژوهش

پژوهش حاضر براساس هدف بنیادی و نوع روش به‌کاررفته در آن توصیفی - تحلیلی است که در آن سطوح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان هرمزگان (تعداد ۱۳ شهرستان به‌عنوان جامعه آماری) در سال ۱۳۹۰ از نظر شاخص‌های توسعه اجتماعی پس از مطالعه منابع آماری مورد اطمینان، با ۵۲ شاخص مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت (جدول ۱). هرچند در به‌کارگیری شاخص‌ها می‌شد از تعداد بیشتری از مؤلفه‌ها استفاده کرد اما ذکر این نکته الزامیست که این بررسی در تدوین شاخص‌های کلیدی از نماگرهایی بهره‌برده است که اکثر مناطق به آن دسترسی داشته‌اند و مؤلفه‌هایی که تنها تعداد انگشت‌شمار و معدودی از مناطق روستایی از آن برخوردار بوده‌اند حذف شد تا نتایج یک‌دست و واقعی‌تری حاصل شود.

جدول ۱- شاخص‌ها و نماگرهای مورد بررسی در پژوهش

شاخص	نماگر
آموزشی	X۱ نسبت روستاهای دارای روستامهد به کل روستاهای هر شهرستان، X۲ نسبت روستاهای دارای دبستان به کل روستاهای هر شهرستان، X۳ نسبت روستاهای دارای مدرسه راهنمایی شبانه‌روزی پسرانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۴ نسبت روستاهای دارای مدرسه راهنمایی شبانه‌روزی دخترانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۵ نسبت روستاهای دارای مدرسه راهنمایی پسرانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۶ نسبت روستاهای دارای مدرسه راهنمایی دخترانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۷ نسبت روستاهای دارای مدرسه راهنمایی مختلط به کل روستاهای هر شهرستان، X۸ نسبت روستاهای دارای دبیرستان شبانه‌روزی پسرانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۹ نسبت روستاهای دارای دبیرستان شبانه‌روزی دخترانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۱۰ نسبت روستاهای دارای دبیرستان نظری پسرانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۱۱ نسبت روستاهای دارای دبیرستان نظری دخترانه به کل روستاهای هر شهرستان، X۱۲ نسبت

<p>روستاهای دارای دبیرستان کار دانش پسرانه به کل روستاهای هر شهرستان، ۱۳  Xنسبت روستاهای دارای دبیرستان کار دانش دخترانه به کل روستاهای هر  شهرستان، ۱۴ Xنسبت روستاهای دارای هنرستان فنی حرفه‌ای پسرانه به کل  روستاهای هر شهرستان، ۱۵ Xنسبت روستاهای دارای هنرستان فنی حرفه‌ای  دخترانه به کل روستاهای هر شهرستان</p>	
<p>۱۶ Xنسبت روستاهای دارای مرکز بهداشتی - درمانی به کل روستاهای هر  شهرستان، ۱۷ Xنسبت روستاهای دارای داروخانه به کل روستاهای هر شهرستان،  ۱۸ Xنسبت روستاهای دارای خانه بهداشت به کل روستاهای هر شهرستان، ۱۹  Xنسبت روستاهای دارای پایگاه بهداشت به کل روستاهای هر شهرستان، ۲۰  Xنسبت روستاهای دارای مرکز تسهیلات زایمان به کل روستاهای هر  شهرستان، ۲۱ Xنسبت روستاهای دارای پزشک خانواده به کل روستاهای هر  شهرستان، ۲۲ Xنسبت روستاهای دارای پزشک به کل روستاهای هر شهرستان، ۲۳  Xنسبت روستاهای دارای دندانپزشک و بهداشت کار دهان و دندان به کل روستاهای  هر شهرستان، ۲۴ Xنسبت روستاهای دارای دندانپزشک تجربی و دندان‌ساز به کل  روستاهای هر شهرستان، ۲۵ Xنسبت روستاهای دارای بهیار و مامای روستایی به  کل روستاهای هر شهرستان، ۲۶ Xنسبت روستاهای دارای بهورز به کل روستاهای  هر شهرستان، ۲۷ Xنسبت روستاهای دارای دامپزشک به کل روستاهای هر  شهرستان، ۲۸ Xنسبت روستاهای دارای تکنیسین دامپزشکی به کل روستاهای هر  شهرستان، ۲۹ Xنسبت روستاهای دارای آزمایشگاه و رادیولوژی به کل روستاهای  هر شهرستان</p>	<p>بهداشتی</p>
<p>۳۰ Xنسبت روستاهای دارای صندوق پست به کل روستاهای هر شهرستان، ۳۱  Xنسبت روستاهای دارای دفتر پست به کل روستاهای هر شهرستان، ۳۲ Xنسبت  روستاهای دارای دفتر مخابرات به کل روستاهای هر شهرستان، ۳۳ Xنسبت  روستاهای دارای دفتر فناوری اطلاعات و ارتباطات به کل روستاهای هر شهرستان،  ۳۴ Xنسبت روستاهای دارای دسترسی به اینترنت عمومی به کل روستاهای هر  شهرستان، ۳۵ Xنسبت روستاهای دارای دسترسی به روزنامه و مجله به کل  روستاهای هر شهرستان</p>	<p>ارتباطی</p>

<p>۳۶X نرخ باسوادی کل در مناطق روستایی هر شهرستان، ۳۷X نرخ اشتغال به تحصیل در مناطق روستایی هر شهرستان، ۳۸X نرخ فعالیت عمومی در مناطق روستایی هر شهرستان، ۳۹X ضریب اشتغال در مناطق روستایی هر شهرستان، ۴۰X نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان مناطق روستایی هر شهرستان، ۴۱X نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان روستایی هر شهرستان، ۴۲X تعداد کل شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر در روستاهای هر شهرستان، ۴۳X تعداد کل بیکاران ۱۰ ساله و بیشتر در روستاهای هر شهرستان، ۴۴X بار جمعیتی در مناطق روستایی هر شهرستان، ۴۵X ضریب تکفل واقعی در مناطق روستایی هر شهرستان</p>	<p><b>جمعیتی</b></p>
<p>۴۶X واحدهای مسکونی کمتر از ۵۰ مترمربع در مناطق روستایی هر شهرستان، ۴۷X واحدهای مسکونی بین ۷۵-۵۱ مترمربع در مناطق روستایی هر شهرستان، ۴۸X واحدهای مسکونی بین ۱۰۱-۱۵۰ مترمربع در مناطق روستایی هر شهرستان، ۴۹X واحدهای مسکونی با مصالح بادوام در مناطق روستایی هر شهرستان، ۵۰X واحدهای مسکونی با مصالح کم‌دوام در مناطق روستایی هر شهرستان، ۵۱X واحدهای مسکونی نوساز در مناطق روستایی هر شهرستان، ۵۲X واحدهای مسکونی فرسوده در مناطق روستایی هر شهرستان</p>	<p><b>کالبدی</b></p>

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵)

برای تحلیل سطوح توسعه اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی استان هرمزگان، از تکنیک بهینه‌سازی چندمعیاره و حل سازشی (به اختصار به تکنیک وایکور معروف است) (Opricovic and Tzeng, 2004) بهره گرفته شد. وایکور یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره توافقی است که بر مبنای روش ال‌پی‌متریک توسعه‌یافته (Wei and XiangyiLin, 2008) که برای نخستین بار آپریکوویچ در سال ۱۹۹۸ میلادی و زنگ در سال ۲۰۰۲ میلادی معرفی کردند (ضرابی و ایزدی، ۱۳۹۲). براساس این روش، راه‌حل توافقی تعیین‌کننده راه‌حلی‌هایی موجه است که به راه‌حل ایده‌آل نزدیک بوده و در قالب توافق از طریق اعتبارات ویژه تصمیم‌گیرندگان ایجاد شده است (Rao, 2008) از این رو،

گزینه‌های نزدیک‌تر به راه‌حل ایده‌آل بر گزینه‌های دورتر از آن ارجحیت دارند. معمولاً معیارها براساس چند تابع معیار ارزیابی و سپس، رتبه‌بندی می‌شوند. در این روش، تأکید بر رتبه‌بندی و انتخاب از مجموعه‌ای گزینه و تعیین راه‌حل‌های توافقی برای مسئله با معیارهای متضاد است (Chen and Wang, 2009). راه‌حل توافقی، گزینه‌ای است که به ایده‌آل نزدیک‌تر باشد. در این روش، ماتریس تصمیم‌گیری و وزن شاخص‌ها، ورودی سیستم هستند (xia et al., 2006) و خروجی نیز به‌صورت رتبه‌بندی گزینه‌ها است. از آنجا که داده‌های یک فرایند تولید و یا یک سازوکار خدمت‌رسانی، معمولاً پیچیده و جمع‌آوری داده‌های صحیح از آنها مشکل است، به‌نظر می‌رسد برای کار با داده‌های غیرقطعی و یا بازه‌ای از داده‌ها باید روش‌های ویژه‌ای مورد استفاده قرار گیرد (Li, X and Reeves, 1999). با عنایت به اینکه منطق فازی در رویارویی با حجم بالایی از داده‌های نه‌چندان دقیق می‌تواند به جای ارائه پاسخ قطعی درست یا نادرست منطق ارسطویی، طیف وسیعی از پاسخ‌ها را ارائه دهد و از دقت و کارسازی بالایی در اجرا برخوردار است، بر همین مبنا بررسی حاضر نیز با رویکرد فازی و بهره‌گیری از روش وایکور، طی پنج گام به تحلیل موضوع پژوهش می‌پردازد (اصغریور، ۱۳۹۳).

مرحله ۱- ماتریس تصمیم براساس اطلاعات جمع‌آوری شده از مسئله تشکیل می‌شود.

فرض کنید اعداد جدول تصمیم به‌صورت اعداد فازی مثلثی باشند.

$$F = \begin{pmatrix} (e_{ij} f_{ij} g_{ij}) & \dots & (e_{ij} f_{ij} g_{ij}) \\ \vdots & \dots & \vdots \\ (e_{ij} f_{ij} g_{ij}) & \dots & (e_{ij} f_{ij} g_{ij}) \end{pmatrix} \quad e_{ij} > 0 \quad (1)$$

مرحله ۲- گزینه‌های ایده‌آل مثبت و منفی براساس قواعد زیر تعیین می‌شوند.

$$\tilde{A}^* = \begin{cases} C_j \rightarrow + \text{جنبه} & | A^* = \max_i \{ \tilde{f}_{ij} \} \\ C_j \rightarrow - \text{جنبه} & | A^* = \min_i \{ \tilde{f}_{ij} \} \end{cases} = ((e_1^* f_1^* g_1^*) \dots (e_m^* f_m^* g_m^*)) = (\tilde{f}_1^* \dots \tilde{f}_m^*) \quad (2)$$

$$\tilde{A}^- = \begin{cases} C_j \rightarrow + \text{جنبه} & | A^- = \min_i \{ \tilde{f}_{ij} \} \\ C_j \rightarrow - \text{جنبه} & | A^- = \max_i \{ \tilde{f}_{ij} \} \end{cases} = ((e_1^- f_1^- g_1^-) \dots (e_m^- f_m^- g_m^-)) = (\tilde{f}_1^- \dots \tilde{f}_m^-) \quad (3)$$

مرحله ۳- مقدار مطلوبیت و عدم مطلوبیت گزینه‌ها محاسبه می‌شود.

$$W = (w_1 \dots w_m) \quad (4)$$

$$\bar{S}_i = \sum_j^m \left( w_j \times \frac{(\bar{f}_j^* - \bar{f}_{ij}^-)}{(\bar{f}_j^* - \bar{f}_j^-)} \right) = \left( \sum_j^m \left( w_j \times \frac{(e_j^* - g_{ij})}{(e_j^* - g_j^-)} \right) \sum_j^m \left( w_j \times \frac{(f_j^* - f_{ij})}{(f_j^* - f_j^-)} \right) \sum_j^m \left( w_j \times \frac{(g_j^* - e_{ij})}{(g_j^* - e_j^-)} \right) \right) = (v_i s_i t_i) \quad (5)$$

$$\bar{R}_i = \text{Max}_j \left( w_j \times \frac{(\bar{f}_j^* - \bar{f}_{ij}^-)}{(\bar{f}_j^* - \bar{f}_j^-)} \right) = \left( \text{Max}_j \left( w_j \times \frac{(e_j^* - g_{ij})}{(e_j^* - g_j^-)} \right) \text{Max}_j \left( w_j \times \frac{(f_j^* - f_{ij})}{(f_j^* - f_j^-)} \right) \text{Max}_j \left( w_j \times \frac{(g_j^* - e_{ij})}{(g_j^* - e_k^-)} \right) \right) = (p_i r_i l_i) \quad (6)$$

$$\bar{S}^* = \text{Min}_i \bar{S}_i \approx (\text{Min}_i v_i \text{Min}_i s_i \text{Min}_i t_i) = (v^* s^* t^*) \quad (7)$$

$$\bar{S}^- = \text{Max}_i \bar{S}_i \approx (\text{Max}_i v_i \text{Max}_i s_i \text{Max}_i t_i) = (v^- s^- t^-) \quad (8)$$

$$\bar{R}^* = \text{Min}_i \bar{R}_i \approx (\text{Min}_i p_i \text{Min}_i r_i \text{Min}_i l_i) = (p^* r^* l^*) \quad (9)$$

$$10)$$

$$\bar{R}^- = \text{Max}_i \bar{R}_i \approx (\text{Max}_i p_i \text{Max}_i r_i \text{Max}_i l_i) = (p^- r^- l^-) \quad (10)$$

مرحله ۴- محاسبه شاخص VIKOR را براساس رابطه داده‌شده زیر:

$$\bar{Q}_i^* = \left( v \times \frac{(\bar{S}^* - \bar{S}_i)}{(\bar{S}^* - \bar{S}^-)} \right) + \left( (1-v) \times \frac{(\bar{R}^* - \bar{R}_i)}{(\bar{R}^* - \bar{R}^-)} \right) = \left( \left( v \times \frac{(v^* - t_i)}{(v^* - t^-)} \right) + \left( (1-v) \times \frac{(p^* - l_i)}{(p^* - l^-)} \right) \right) \quad (11)$$

$$\left( \left( v \times \frac{(s^* - s_i)}{(s^* - s^-)} \right) + \left( (1-v) \times \frac{(r^* - r_i)}{(r^* - r^-)} \right) \right)$$

$$\left( \left( v \times \frac{(t^* - v_i)}{(t^* - v^-)} \right) + \left( (1-v) \times \frac{(l^* - p_i)}{(l^* - p^-)} \right) \right)$$

ابتدا باید  $v$  که عددی است بین صفر و یک و تعیین آن به به نظر تصمیم‌گیرنده بستگی دارد و آن را عموماً ۰/۵ در نظر می‌گیرند.

مرحله ۵- رتبه‌بندی گزینه‌ها براساس شاخص VIKOR:

سنجش برخی شاخص‌های توسعه اجتماعی در ... ۲۰۷

برای رتبه‌بندی گزینه‌ها، مقادیر  $S_j$ ،  $R_j$ ،  $Q_j$  را به صورت نزولی مرتب می‌سازیم که نتیجه آن سه حالت از رتبه‌بندی است. بر این اساس، گزینه‌ای که از کمترین مقدار برخوردار باشد، بهترین گزینه محسوب می‌شود.

شایان ذکر است که محدوده مورد مطالعه استان هرمزگان و جامعه آماری این پژوهش مناطق روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان است که ۲۲۵۷ آبادی را در خود جای داده‌اند. در این میان بیشترین تعداد آبادی‌ها متعلق به شهرستان‌های بندرعباس با ۴۰۰ روستا و کمترین تعداد آبادی‌ها مربوط به شهرستان‌های ابوموسی با ۵ روستاست. آمار آبادی‌های سایر شهرستان‌ها نیز عبارت‌اند از: میناب ۳۵۹ روستا، رودان ۲۸۴ روستا، حاجی‌آباد ۲۳۵ روستا، بشاگرد ۲۰۸ روستا، بندرلنگه ۱۵۷ روستا، جاسک ۱۸۷ روستا، بستک ۱۲۴ روستا، خمیر ۱۰۰ روستا، سیریک ۸۰ روستا، قشم ۷۶ روستا و پارسیان با ۴۲ روستا. همچنین از میان کل جمعیت روستایی استان هرمزگان (۷۸۴۷۹۸ نفر)، بیشترین تعداد جمعیت در شهرستان‌های میناب (۱۶۵۹۴۵ نفر) و بندرعباس با (۱۳۸۸۲۸ نفر) و کمترین جمعیت روستایی در شهرستان‌های ابوموسی (۱۶۸۴ نفر) و پارسیان (۲۷۳۹۱ نفر) سکنی گزیده‌اند.

## تحلیل یافته‌ها

### تحلیل توصیفی

آمار توصیفی که برای تبیین وضعیت پدیده یا مسئله یا موضوع مورد مطالعه مورد استفاده قرار می‌گیرد، در واقع ویژگی‌های موضوع مورد مطالعه را به زبان آمار، تصویرسازی و توصیف می‌کند. آمار توصیفی را عمدتاً مفاهیمی از قبیل جداول توزیع فراوانی و نسبت‌های توزیع، نمایش هندسی و تصویری توزیع، اندازه‌های گرایش به مرکز، اندازه‌های پراکندگی و نظایر آن تشکیل می‌دهد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۸). در پژوهش حاضر نیز ضمن نشان دادن توزیع فراوانی‌ها، در بخش آمار توصیفی مواردی از قبیل:

میانگین، دامنه تغییر، انحراف استاندارد و واریانس هریک از شاخص‌ها برای مناطق مورد مطالعه محاسبه خواهد شد.

تحلیل یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد: در متغیرهای آموزشی، بیشترین تعداد روستامهد مربوط به مناطق روستایی شهرستان بستک با ۴۹ روستامهد، بیشتر تعداد دبستان مربوط به شهرستان بندرعباس با ۲۲۴ مدرسه، بیشترین مدارس راهنمایی در روستاهای شهرستان‌های بندرعباس با ۱۴۱ مدرسه، بیشترین تعداد دبیرستان نیز متعلق به مناطق روستایی شهرستان بستک با ۷۲ مدرسه، بیشترین تعداد مدرسه کاردانش و بیشترین تعداد هنرستان فنی حرفه‌ای نیز هر دو (به ترتیب با ۳۸ مدرسه و ۴۰ هنرستان) مربوط به سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بستک بوده است. در ارزیابی شاخص‌های ارتباطی، بیشترین تعداد دسترسی به صندوق پستی در مناطق روستایی بندرعباس (با ۴۳ صندوق پستی)، بیشترین تعداد دفتر پست در مناطق روستایی شهرستان بندرعباس (با ۳۶ دفتر پستی)، بیشترین تعداد دفاتر مخابراتی روستایی در شهرستان بندرعباس (با ۱۱۰ دفتر مخابراتی)، بیشترین تعداد دفاتر فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی در مناطق روستایی بستک (با ۵۳)، بیشترین دسترسی عمومی به اینترنت در مناطق روستایی بندرعباس (با ۴۸ روستا)، بیشترین دسترسی عمومی به روزنامه و مجله نیز در مناطق روستایی شهرستان پارسیان (با ۱۴ روستا) وجود داشته است.

در شاخص‌های بهداشتی - درمانی نیز آمارها نشان می‌دهد بیشترین تعداد فراوانی‌ها در مناطق روستایی شهرستان‌های بندرعباس، رودان و بستک وجود داشته است. به طوری که بیشترین تعداد مراکز بهداشتی درمانی (۲۹ مرکز)، بیشترین تعداد داروخانه (۲۱ داروخانه)، بیشترین تعداد خانه بهداشت (۱۰۷ خانه بهداشت)، بیشترین تعداد پزشک (۳۰ پزشک)، بیشترین تعداد بهیار و مامای روستایی (۳۷ بهیار و ماما) و بیشترین بهورز (۹۹ بهورز) در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بندرعباس وجود داشته است. بیشترین تعداد مرکز تسهیلات زایمان (۱۲ مرکز)، بیشترین تعداد دندان‌پزشک تجربی و بهداشت کار دهان و دندان (۹ دندان‌پزشک)، بیشترین تعداد



دامپزشک و تکنیسین دامپزشکی (۹ دامپزشک) در مناطق روستایی شهرستان رودان حاصل شده است و بیشترین تعداد پایگاه بهداشت روستایی (۲۶ پایگاه)، بیشترین پزشک خانواده (۲۸ پزشک) و بیشترین تعداد آزمایشگاه و رادیولوژی (۲۳ آزمایشگاه و رادیولوژی) در روستاهای شهرستان بستک وجود داشته است. آمارهای جمعیتی نیز حاکی از آن است که بیشترین تعداد جمعیت فعال (۱۵۷۴۳۷ نفر)، بیشترین تعداد جمعیت غیرفعال (۸۵۰۸ نفر)، بیشترین تعداد باسواد (۱۱۱۹۶۰ نفر)، بیشترین تعداد جمعیت شاغل ۱۰ ساله و بیشتر (۳۷۴۲۲ نفر)، بیشترین تعداد جمعیت بیکار ۱۰ ساله و بیشتر (۸۶۰۷ نفر)، بیشترین تعداد محصل (۴۰۵۰۱ نفر)، بیشترین تعداد شاغل (۳۶۰۷۹ نفر) و بیشترین تعداد خانوار (۳۹۵۴۶ خانوار) همگی مربوط به مناطق روستایی شهرستان میناب بوده‌اند. همچنین بالاترین نرخ بار جمعیتی در مناطق روستایی شهرستان حاجی‌آباد (با ضریب ۱/۰۷)، بیشترین نرخ بار تکفل واقعی در مناطق روستایی جاسک (۴/۳۶)، بالاترین نرخ باسوادی در روستاهای شهرستان ابوموسی (با ضریب ۰/۹۸)، بیشترین نرخ اشتغال به تحصیل در نقاط روستایی شهرستان سیریک (با ضریب ۰/۳۲) و بالاترین نرخ فعالیت عمومی (با ضریب ۰/۹۹)، بیشترین نرخ اشتغال (با ضریب ۰/۸۱)، بیشترین نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (با ضریب ۰/۵۰) و بیشترین نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (با ضریب ۰/۴۹) همگی در مناطق روستایی شهرستان ابوموسی وجود داشته است. در تحلیل شاخص‌های کالبدی نیز بیشترین تنگ‌مسکنی یا بدمسکنی در مناطق روستایی شهرستان بندرعباس مشاهده شد. به طوری که ۸۶۵۶ واحد مسکونی کمتر از ۵۰ مترمربع و ۶۳۷۹ واحد مسکونی بین ۷۵-۵۱ مترمربع در سکونتگاه‌های روستایی این شهرستان مشاهده شد. از نظر متراژ بیشترین تعداد واحدهای بالای ۱۰۰ مترمربع در مناطق روستایی میناب با ۸۴۹۸ واحد مسکونی به دست آمده است. همچنین بیشترین تعداد واحد مسکونی با مصالح باداوم در مناطق روستایی شهرستان بندرعباس (۵۵۴۹ واحد)، بیشترین تعداد واحد مسکونی با مصالح کم‌داوم در روستاهای میناب (۳۲۷۰۶ واحد)،

۲۱۰ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸، پاییز ۱۳۹۵

بیشترین تعداد واحد مسکونی فرسوده در روستاهای بندرعباس (۲۴۴۹۰ واحد) و بیشترین واحدهای نوساز در نقاط روستایی میناب (۵۴۹۸ واحد) وجود داشته است. سایر موارد توصیفی نیز در جدول ۲ قابل مشاهده است.

جدول ۲- آمار توصیفی شاخص‌های مورد مطالعه

شاخص	ضرب تکرار واقعی	بار جمعیتی	نرخ باسوادی کل	نرخ اشتغال به تحصیل	نرخ فعالیت عمومی	ضرب اشتغال	نسبت کل شاغلین به شاغلین بخش خدمات	نسبت کل شاغلین به شاغلین بخش کشاورزی	شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر	بیکاران ۱۰ ساله و بیشتر	تعداد واحد مسکونی کمتر از ۵۰ مترمربع	تعداد واحد مسکونی ۵۱ تا ۷۵ مترمربع	تعداد واحد مسکونی ۱۰۱ تا ۱۵۰ مترمربع	مصالح بادوام (اسکلت و بتن)	مصالح کم دوام	نوساز	فرسوده
MAX	۱۱.۵۱	۱.۰۷	۰.۹۹	۰.۳۲	۰.۹۹	۰.۸۲	۰.۴۹	۰.۵۰	۳۷۴۲۲	۸۶۰۷.۰۰	۸۶۵۶.۰۰	۶۳۷۹.۰۰	۸۴۹۸.۰۰	۵۵۴۹.۰۰	۳۲۷۰۶.۰۰	۵۴۹۸.۰۰	۲۴۴۹۰.۰۰
MIN	۰.۲۷	۱.۰۱	۰.۶۲	۰.۰۵	۰.۹۳	۰.۱۱	۰.۱۴	۰.۰۷	۱۵۵۲	۰.۰۰	۰.۰۰	۶۲.۰۰	۱.۰۰	۴۹.۰۰	۰.۰۰	۶.۰۰	۱.۰۰
میانگین	۳.۹۴	۱.۰۵	۰.۷۸	۰.۲۶	۰.۹۶	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۲۴	۱۴۰۲۰	۲۸۶۷.۳۸	۲۳۵۶.۶۲	۲۲۲۷.۹۲	۲۶۰۲.۱۵	۱۲۸۶.۶۲	۱۱۵۷۵.۳۸	۲۰۳۳.۸۵	۸۷۱۱.۵۴
دامنه تغییر	۱۱.۲۴	۰.۰۷	۰.۳۷	۰.۲۸	۰.۰۶	۰.۷۱	۰.۳۵	۰.۴۳	۳۵۸۷۰	۸۶۰۷	۸۶۵۶	۶۳۱۷	۸۴۹۷	۵۵۰۰	۳۲۷۰۶	۵۴۹۲	۲۴۴۸۹
انحراف معیار	۲.۴۹	۰.۰۲	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۱	۰.۱۶	۰.۱۱	۰.۱۲	۱۱۱۷۵	۲۵۲۵	۲۶۱۶	۲۰۳۵	۲۴۵۱	۱۵۶۷	۹۵۳۸	۱۵۴۸	۷۵۳۱
واریانس	۶.۲۱	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱	۱۲۴۸۱۱۸۸۴	۶۳۷۸۱۰۵	۶۸۴۴۵۲۱	۴۱۴۲۴۳۶	۶۰۰۷۹۵۹	۲۴۵۶۳۱۶	۹۰۹۶۹۲۶۹	۲۳۹۶۴۴۴	۵۶۷۰۹۸۳۱
ضرب تغییرات	۰.۶۳	۰.۰۱	۰.۱۲	۰.۲۸	۰.۰۱	۰.۵۳	۰.۳۴	۰.۴۹	۱	۰.۸۸	۱.۱۱	۰.۹۱	۰.۹۴	۱.۲۲	۰.۸۲	۰.۷۶	۰.۸۶

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵)

شاخص	مرکز بهداشتی درمانی	داروخانه	خانه بهداشت	پایگاه بهداشت روستایی	مرکز تسهیلات زایمان	پزشک خانواده	پزشک	دندانپزشک و بهداشت کاردهان	دندانپزشک تفریحی یا دندان ساز	بیمار یامامای روستایی	بهورز	دامپزشک	تکسین دامپزشکی	آزمایشگاه و رادیولوژی	صندوق پست	دفتر پست	دفتر مخابرات	دفتر فناوری اطلاعات و ارتباطات	دسترسی عمومی به اینترنت	دسترسی به روزنامه و مجله
MAX	۲۹	۲۱	۱۰۷	۲۶	۱۲	۲۸	۳۰	۹	۹	۳۷	۹۹	۹	۹	۲۳	۴۳	۳۶	۱۱۰	۵۳	۴۸	۱۴
MIN	۳	۲	۲	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰
میانگین	۱۰۶۲	۷۸۵	۴۲۹۲	۷۲۳	۲۳۱	۶۵۴	۸۳۱	۱۶۲	۰۹۲	۱۳۳۸	۳۸۱۵	۲	۱۴۶	۴۰۸	۱۹۰۸	۱۸۱۵	۴۲۵۴	۲۰	۲۳۹۲	۵۱۵
دامنه تغییر	۲۶	۱۹	۱۰۵	۲۶	۱۲	۲۸	۲۸	۹	۹	۳۷	۹۹	۹	۹	۲۳	۴۳	۳۶	۱۰۹	۵۳	۴۷	۱۴
انحراف معیار	۷۴۷	۵۷۱	۲۹۴۴	۷۱۴	۳۴۰	۷۷۰	۷۴۴	۲۴۰	۲۵۰	۹۵۲	۲۶۵۱	۲۹۲	۲۵۰	۶۵۰	۱۲۹۸	۱۲۱۲	۲۸۹۴	۱۵۶۸	۱۵۰۹	۴۴۷
واریانس	۵۵۷۶	۳۲۶۴	۸۶۶۷۴	۵۱۰۳	۱۱۵۶	۵۹۲۷	۵۵۴۰	۵۷۶	۶۲۴	۹۰۵۹	۷۰۲۸۱	۸۵۰	۶۲۷	۴۲۲۴	۱۶۸۴۱	۱۴۶۸۱	۸۳۷۷۷	۲۴۵۸۳	۲۲۷۷۴	۱۹۹۷
ضریب تغییرات	۰۷۰	۰۷۳	۰۶۹	۰۹۹	۱۴۷	۱۱۸	۰۹۰	۱۴۹	۲۷۱	۰۷۱	۰۶۹	۱۴۶	۱۷۱	۱۵۹	۰۶۸	۰۶۷	۰۶۸	۰۷۸	۰۶۳	۰۸۷

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵)

شاخص	روستا مهد	دبستان	راهنمایی شبانه روزی پسرانه	راهنمایی شبانه روزی دخترانه	راهنمایی پسرانه	راهنمایی دخترانه	راهنمایی مختلط	دبیرستان شبانه روزی پسرانه	دبیرستان شبانه روزی دخترانه	دبیرستان نظری پسرانه	دبیرستان نظری دخترانه	دبیرستان کارو دانش پسرانه	دبیرستان کارو دانش دخترانه	هنرستان فنی و حرفه ای پسرانه	هنرستان فنی و حرفه ای دخترانه
MAX	۵۸۲	۴۰۳	۶۲۶	۶۲۵	۵۷۹	۵۸۷	۵۸۲	۶۲۳	۶۲۴	۶۰۹	۶۰۷	۶۲۴	۶۲۵	۶۲۵	۶۲۸
MIN	۸	۷	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸
میانگین	۲۴۱.۱۵۳۸۴۶۲	۱۶۴.۶۹	۲۶۶.۵۴	۲۶۶.۶۹	۲۴۶.۳۱	۲۴۸.۳۱	۲۵۶	۲۶۶	۲۶۶.۲۳	۲۵۹.۲۳	۲۵۹	۲۶۶.۸۵	۲۶۷.۵۴	۲۶۷.۰۸	۲۶۷.۸۵
دامنه تغییر	۵۷۴	۳۹۶	۶۱۸	۶۱۷	۵۷۱	۵۷۹	۵۷۴	۶۱۵	۶۱۶	۶۰۱	۵۹۹	۶۱۶	۶۱۷	۶۱۷	۶۲۰
انحراف معیار	۱۶۶.۰۳۲۵۵۰۱	۱۱۳.۷۸	۱۷۴.۳۶	۱۷۴.۳۸	۱۶۴.۰۲	۱۶۶.۱۲	۱۶۷.۶۸	۱۷۴.۲۲	۱۷۴.۱۷	۱۷۱.۳۱	۱۷۰.۸۱	۱۷۴.۵۸	۱۷۴.۷۵	۱۷۴.۴۶	۱۷۵.۱۱
واریانس	۲۷۵۶۶۸۰۷۶۹	۱۲۹۴۷	۳۰۴۰۳	۳۰۴۰۹	۲۶۹۰۳	۲۷۵۹۶	۲۸۱۱۶	۳۰۳۵۳	۳۰۳۳۶	۲۹۳۴۶	۲۹۱۷۶	۳۰۴۷۹	۳۰۵۳۸	۳۰۴۳۵	۳۰۶۶۳
ضریب تغییرات	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۵	۰.۶۵	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۵	۰.۶۵	۰.۶۵	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۵	۰.۶۵	۰.۶۵	۰.۶۵

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵)

## تحلیل استنباطی

برای دستیابی به یافته‌های استنباطی بررسی حاضر، در اولین گام ماتریس فازی تشکیل می‌شود. به همین منظور داده‌های اولیه که به صورت اطلاعات اسنادی و خام از سالنامه آماری استان بوشهر جمع‌آوری شده‌اند، باید برای انجام محاسبات به ارقامی فازی مبدل شوند. بنابراین معیارهای موردنظر ابتدا به شاخص‌های بی‌مقیاس تبدیل شده و سپس ارقام به دست آمده به صورت تحدیدهای آماری بیان میشوند (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۶) تا در نهایت داده‌های کیفی در ۵ سطح به ارقامی کمی مبدل شوند (جدول ۳).

جدول ۳- تحدید حدود فازی متغیرهای مورد بررسی در پژوهش

ارزش زبانی	تحدید حدود فازی
خیلی خوب	(۱، ۰/۹۰، ۰/۷۵)
خوب	(۰/۸۵، ۰/۷۰، ۰/۵۵)
متوسط	(۰/۶۵، ۰/۵۰، ۰/۳۵)
بد	(۰/۴۵، ۰/۳، ۰/۱۵)
خیلی بد	(۰، ۰/۰۱، ۰/۲۵)

(منبع: تقوایی و همکاران، ۱۳۹۰)

قابل ذکر است که تحدیدهای فازی برای داده‌های کیفی به صورت سلیقه‌ای بیان می‌شود (عطایی، ۱۳۸۹: ۱۸۹). به صورتی که دایره نامحدودی از اعداد را دربرمی‌گیرد تا به منظور قرار دادن در محاسبات فازی در مراحل بعد به شیوه‌های خاص به ارقام صفر تا یک تبدیل شوند (پورطاهری، ۱۳۸۹: ۱۸۹). لازم به ذکر است که در این مطالعه از میان انواع مختلف ارقام فازی، نوع مثلثی به کار گرفته شده است.

سنجش برخی شاخص‌های توسعه اجتماعی در ... ۲۱۵

عدد فازی مثلثی<sup>۱</sup> یک مجموعه فازی پیوسته است که تابع عضویت آن به صورت

زیر است:

$$\mu(x) = \begin{cases} 0; x < a_1 \\ -((a_2 - x)/(a_2 - a_1)) + 1; a_1 < x < a_2 \\ -((x - a_2)/(a_3 - a_2)) + 1; a_2 < x < a_3 \\ 0; x > a_3 \end{cases} \quad (12)$$

اعداد فازی مثلثی به صورت سه تایی ( $a_1$  و  $a_2$  و  $a_3$ ) نشان داده می‌شوند (نعمتی

و رئیسی، ۱۳۸۴: ۵۴). در همین راستا با توجه به تعداد معیارها و تعداد گزینه‌ها و با

عنایت به رابطه (۱) ماتریس تصمیم‌گیری اعداد فازی مثلثی برای تحلیل داده‌ها تشکیل

می‌شود (جدول ۴).

---

۱. Triangular Fuzzy Numder







در ادامه تحلیل‌ها، برای تبدیل اعداد فازی به اعداد غیرفازی باید ماتریس فازی تشکیل شده، فازی‌زدایی (دی‌فازی) شود. بر همین اساس روش‌های مختلفی برای فازی‌زدایی در پایه‌های ماتریس فازی وجود دارد، از جمله روش‌های میانگین، آلفا و مساحت که در اینجا از روش کریس بهره گرفته شده است. با توجه به قاعده کریس چنانچه  $\tilde{M} = (m_1, m_2, m_3)$  یک عدد فازی مثلثی باشد با استفاده از فرمول زیر می‌توان آن را دی‌فازی کرد:

$$D(M) = \frac{m_1 + 4m_2 + m_3}{6} \quad (13)$$

اکنون در راستای تحلیل داده‌ها از آنجایی که معمولاً شاخص‌های مورد استفاده دارای اهمیت یکسانی نیستند، برای از بین بردن تفاوت‌ها باید به محاسبه وزنی برای شاخص‌های مورد نظر اقدام کرد. به منظور اعمال وزن‌دهی به شاخص‌ها می‌توان از روش‌های همچون پنل متخصصان، آنتروپی، تحلیل سلسله‌مراتبی و غیره بهره گرفت (Malchfsky, 2006) در این بررسی وزن معیارها با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی تعیین شد (جدول ۵).

جدول ۵- وزن شاخص‌های مورد بررسی با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی

شاخص	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13
وزن	۰/۸۹	۰/۹۲	۰/۹۶	۱	۰/۹۹	۰/۹۹	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۹۸
شاخص	X14	X15	X16	X17	X18	X19	X20	X21	X22	X23	X24	X25	X26
وزن	۱	۱	۱	۱	۰/۹۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۹۲
شاخص	X27	X28	X29	X30	X31	X32	X33	X34	X35	X36	X37	X38	X39
وزن	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۹۸	۰/۹۲	۰/۸۵	۰/۹۹	۰/۹۷	۰/۸۶	۰/۹۵	۰/۹۳
شاخص	X40	X41	X42	X43	X44	X45	X46	X47	X48	X49	X50	X51	X52
وزن	۱	۰/۹۵	۰/۹۴	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۵	۰/۸۰	۱	۰/۹۹	۰/۹۹	۱	۰/۹۶	۰/۸۸

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵)

در آخرین گام تحلیل‌ها، مطلوبیت و عدم مطلوبیت گزینه‌ها مشخص و مناطق بر اساس شاخص وایکور رتبه‌بندی می‌گردند (جدول ۶).

جدول ۶- رتبه‌بندی مناطق مورد مطالعه بر اساس شاخص ویکور

رتبه	شهرستان	S	R	Q	رتبه	شهرستان	S	R	Q
۱	بستک	۲۶.۲۷	۱.۰۰	۰.۱۵	۸	بندرعباس	۲۶.۸۲	۱.۰۰	۰.۶۸
۲	قشم	۲۳.۰۲	۱.۰۰	۰.۵۰	۹	بندرلنگه	۲۷.۹۸	۱.۰۰	۰.۷۳
۳	بشاگرد	۲۴.۵۴	۱.۰۰	۰.۵۷	۱۰	ابوموسی	۲۸.۵۷	۱.۰۰	۰.۷۶
۴	رودان	۲۵.۷۵	۱.۰۰	۰.۶۳	۱۱	سیریک	۲۹.۶۵	۱.۰۰	۰.۸۱
۵	خمیر	۲۵.۸۱	۱.۰۰	۰.۶۳	۱۲	حاجی‌آباد	۳۱.۱۵	۱.۰۰	۰.۸۸
۶	میناب	۲۶.۰۲	۱.۰۰	۰.۶۴	۱۲	پارسیان	۳۳.۶۶	۱.۰۰	۱
۷	جاسک	۲۶.۶۳	۱.۰۰	۰.۶۷					

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵)

نکته شایان ذکر در رتبه‌بندی نهایی گزینه‌ها، این است که باید مقادیر  $S_j$ ،  $R_j$ ،  $Q_j$  به صورت نزولی مرتب شوند و بر این اساس، گزینه‌ای که از کمترین مقدار برخوردار باشد، بهترین گزینه محسوب شود. در این میان در رتبه‌بندی، در صورتی که دو شرط زیر برقرار باشد، به‌عنوان بهترین جواب سازشی انتخاب می‌شود:

الف: شرط مزیت قابل قبول

$$Q(A_2) - Q(A_1) / \frac{1}{m-1}$$

که  $A_2$  بهترین گزینه دوم در رتبه‌بندی با شاخص  $Q$ ،  $A_1$  بهترین گزینه با کمترین مقدار برای  $Q$  و  $n$  تعداد گزینه‌های موجود است.

ب: شرط ثبات قابل قبول در تصمیم‌گیری

گزینه  $A_1$  باید در  $S$  یا  $R$  نیز دارای بهترین رتبه باشد. این جواب سازشی در فرایند تصمیم‌گیری پایدار است.

اگر یکی از شروط بالا برقرار نشود، آن‌گاه یک مجموعه جواب‌های سازشی به صورت زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. اگر تنها شرط دوم برقرار نشد، گزینه‌های  $A_1$  و  $A_2$ .

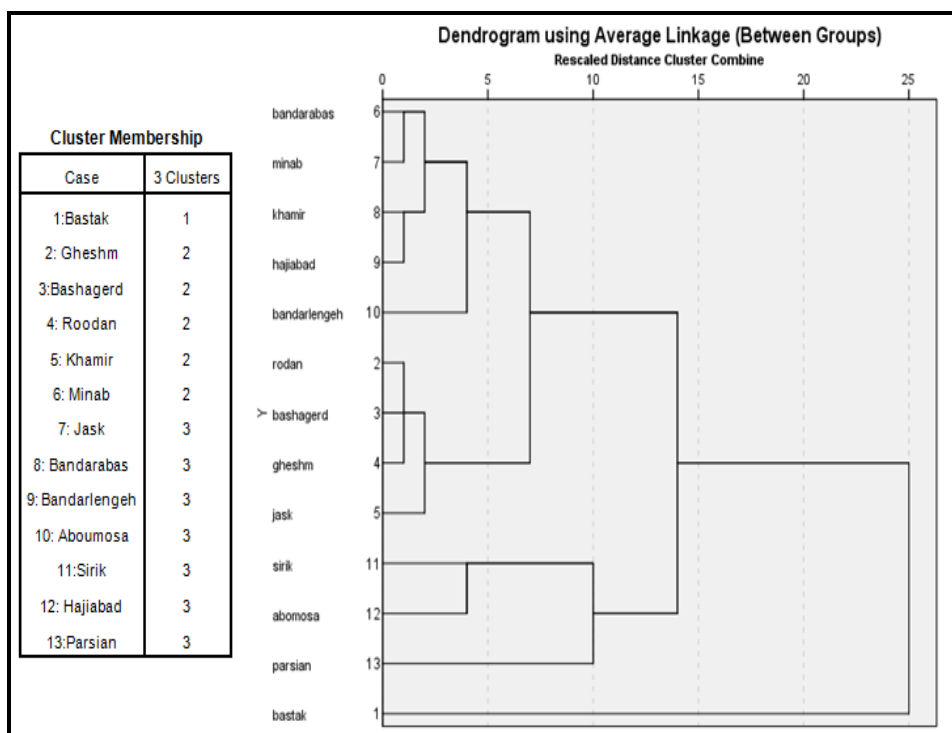
۲. اگر شرط اول برقرار نشد، گزینه‌های  $A_1, A_2, \dots, A_n$  که  $A_n$  گزینه‌ای است در

موقعیت  $n$ ام که رابطه  $\frac{Q(A_n) - Q(A_{n-1})}{m-1}$  در مورد آن صادق است (توکلی مقدم و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۷).

حال با عنایت به برقراربودن شروط در بررسی حاضر، رتبه‌بندی قابل قبول بوده و بهترین جواب سازشی (مطابق جدول ۸) شهرستان بستک با ضریب ۰/۱۵ است.

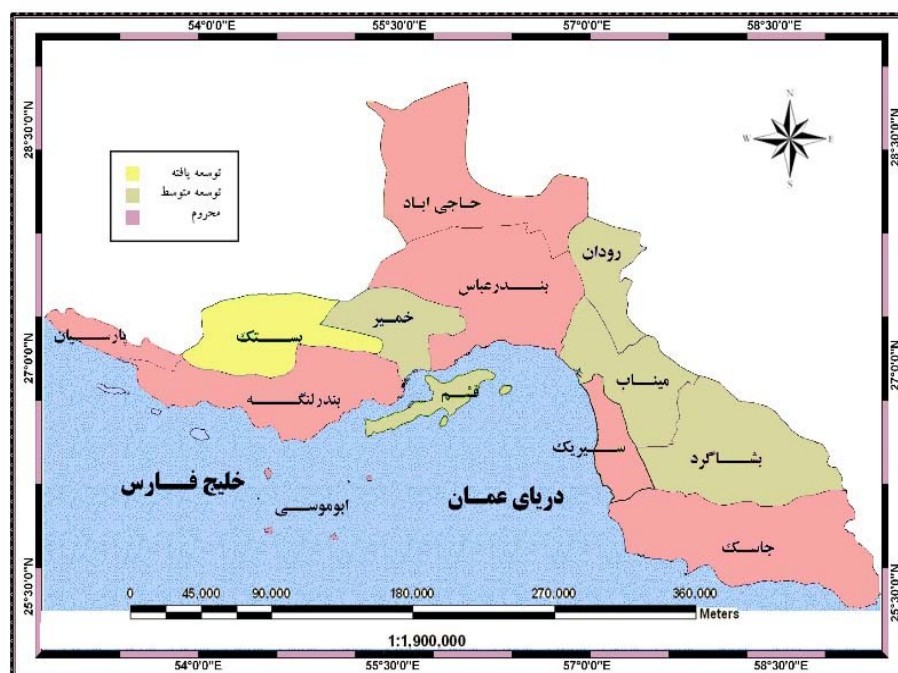
حال طبق مقادیر به دست آمده و با توجه به روش تحلیل خوشه‌ای می‌توان مناطق

روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان را در سه سطح طبقه‌بندی کرد (شکل ۱).



شکل ۱- سطح‌بندی مناطق روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان با تکنیک تحلیل خوشه‌ای

طبق طبقه‌بندی بالا در سطح نخست (با ضریب ۰/۳۲۹-۰ مناطق توسعه‌یافته) شهرستان بستک با ضریب ۰/۱۵، در این رده جای گرفته است. در سطح دوم (با ضریب ۰/۶۵۹-۰/۳۳۰ مناطق دارای توسعه متوسط) مناطق روستایی شهرستان‌های قشم، بشاگرد، رودان، خمیر و میناب و در سطح سوم (با ضریب ۱-۰/۶۶۰ مناطق محروم) مناطق روستایی شهرستان‌های جاسک، بندرعباس، بندرلنگه، ابوموسی، سیریک، حاجی‌آباد و پارسیان قرار گرفته است (شکل ۲).



شکل ۲- سطح‌بندی مناطق روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان به لحاظ توسعه اجتماعی

همان‌طور که نتایج به‌دست‌آمده با توجه به مؤلفه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهند، تنها روستاهای شهرستان بستک در مقوله توسعه اجتماعی برخوردار و توسعه‌یافته

محسوب می‌شوند و روستاهای ۵ شهرستان در جرگه مناطق با توسعه اجتماعی متوسط و نقاط روستایی ۷ شهرستان به لحاظ توسعه اجتماعی در زمره مناطق محروم جای گرفته‌اند. در تبیین توسعه نامتعادل و نامتوازن اجتماعی مناطق روستایی هرمزگان آنچه که به صراحت می‌توان اذعان نمود فقدان تعادل و برابری در توزیع بهینه امکانات و خدمات روستایی است که اصلی‌ترین نقش را در پدید آمدن فضاهاى نابرابر جغرافیایی ایفا کرده است. گواه این مدعا ضریب بالای پراکندگی در توزیع امکانات و خدمات اجتماعی در این مناطق است. به‌طوری‌که محاسبات نشان می‌دهد در توزیع شاخص‌ها، گاهاً میزان CV یا ضریب پراکندگی از ۲ نیز بالاتر رفته است و این امر مؤید توزیع بسیار نامتعادل امکانات روستایی در پهنه غربی کشور است. حاصل شدن ضریب پراکندگی در شاخص‌های آموزشی برابر با ۰/۶۶، در شاخص‌های جمعیتی برابر با ۰/۴۱، در شاخص‌های کالبدی برابر با ۰/۹۵، در شاخص‌های بهداشتی - درمانی برابر با ۱/۲۵ و در شاخص‌های ارتباطی برابر با ۰/۷۲ بی‌تردید خود دلیل متقن و مبرهنی بر پراکندگی زیاد و توزیع ناهمگون امکانات در سکونتگاه روستایی نوار غربی کشور است.

پراکندگی زیاد و توزیع ناهمگون امکانات در سکونتگاه روستایی نوار غربی کشور است. هرچند باید گفت که تخصیص نیافتن فضایی عادلانه امکانات و خدمات اجتماعی مختص هرمزگان نیست و نابرابری و نداشتن تعادل در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی پدیده‌ای فراگیر است. در همین راستا می‌توان مطالعات مشابه متعددی را نام برد که نتایجی منطبق بر یافته‌های این پژوهش ارائه کرده‌اند. پژوهش‌های (اصغری‌زاده و ذبیحی‌جامخانه، ۱۳۹۲)، (دین‌پناه، ۱۳۹۳)، (متقی و همکاران، ۱۳۹۴)، (ضیائی‌ان فیروزآبادی و همکاران، ۱۳۹۴)، (زارعی و همکاران، ۱۳۹۵) تنها نمونه‌هایی از این پژوهش‌ها به‌شمار می‌آیند که همگی همچون پژوهش حاضر بر تخصیص ناعادلانه امکانات و خدمات اجتماعی در مناطق روستایی صحنه گذاشته‌اند و ضمن تصریح تفاوت معنادار بین سطوح توسعه، بر شدت عدم توازن و تجانس در مناطق روستایی و

لزوم توجه به نابرابری و اتخاذ برنامه‌های مرتبط برای توسعه متوازن، به‌عنوان نیازی مبرم تأکید کرده‌اند.

### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نحوه توزیع فضایی خدمات و امکانات اجتماعی در مناطق روستایی، بی‌تردید یکی از سنجه‌های مطمئن تحلیل کارایی نظام توسعه روستایی در کشور به‌شمار می‌رود که می‌تواند تبیین روشنی از عملکرد نظام روستایی در حوزه‌های مختلف ارائه کند. چرا که برخوردار نبودن از امکانات و توسعه‌نیافتگی اجتماعی می‌تواند به بیماری فقر (مهم‌ترین عامل آسیب‌پذیری) منجر شود و فقر، تبعیض و شکاف طبقاتی میان طبقات جامعه به‌عنوان پدیده‌ای ناشی از توسعه نامتجانس معلول بسیاری از بیماری‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی قلمداد می‌شود. به‌رغم موانع و محدودیت‌های اکثر پژوهش‌های پژوهشی که بر سر راه این مطالعه نیز قرار داشته است (همچون عدم سهولت در دسترسی به آمار و اطلاعات، نداشتن بانک اطلاعاتی کامل، بروز و کارآمد و فقدان توجه به همه فاکتورها در آمارنامه‌های منتشره) این بررسی تلاش کرد تا با در نظر گرفتن رابطه عمیق بین دسترسی برابر و کیفیت توسعه اجتماعی و خلأ یک بررسی جامع در این زمینه به ارائه تصویری شفاف از وضعیت موجود توسعه اجتماعی در مناطق روستایی استان هرمزگان بپردازد. در همین راستا ارزیابی و رتبه‌بندی حاصل از میزان برخورداری مناطق روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان به لحاظ برخورداری از مؤلفه‌های اجتماعی توسعه، نشان داد که قسمت اعظم مناطق روستایی این استان از یک نوع عدم تعادل و شکاف عمیق در توزیع بهینه امکانات و خدمات توسعه رنج می‌برند. به‌طوری‌که قرار گرفتن ۱۲ شهرستان (از ۱۳ شهرستان) استان هرمزگان در زمره مناطق با توسعه متوسط تا محروم، بی‌تردید از ساختار نامطلوب توسعه در ارائه خدمات اجتماعی و وضعیت بغرنج مناطق روستایی در ابعاد مختلف (آموزشی، بهداشتی، ارتباطی، کالبدی و جمعیتی)

پرده برمی‌دارد که هنوز از نبود یک برنامه‌ریزی دقیق و سیاست‌گذاری مشخص رنج می‌برند.

در همین راستا برای کاهش نابرابری‌ها در دسترسی به فرصت‌ها، امکانات و خدمات و فراهم کردن بستر توسعه اجتماعی مطلوب در مناطق محروم استان هرمزگان، راهکارهای زیر ارائه می‌شود:

- تدوین سند راهبردی آمایش مناطق روستایی هرمزگان در سطح استانی و تهیه طرح جامع توسعه روستایی در سطح مناطق شهرستانی برای رفع عدم تعادل‌ها و نیل به توسعه متجانس و متوازن؛

- انتخاب و تدوین الگوهای توسعه روستایی متناسب با شرایط و مقتضیات طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هر شهرستان؛

- ارتقای کمی و کیفی خدمات و فرصت‌های توسعه روستایی در شهرستان‌های محروم و کمتر توسعه‌یافته؛

- اولویت‌دهی به شاخص‌های مهم و وزن بیشتر (شاخص‌های بهداشتی و آموزشی) در راستای محرومیت‌زدایی مناطق روستایی هر شهرستان؛

- افزایش دسترسی‌ها به خدمات و امکانات بهداشتی - درمانی (به‌ویژه در مؤلفه‌هایی که محرومیت شدید در دسترسی به آنها وجود دارد همچون: مراکز بهداشتی - درمانی، پایگاه بهداشت روستایی، داروخانه، مرکز تسهیلات زایمان، پزشک، دندان‌پزشک و دامپزشک) در تمام مناطق روستایی، به‌خصوص دهستان‌های محروم شهرستان‌های پارسیان، حاجی‌آباد، سیریک، ابوموسی و بندرلنگه؛

- ارتقای دسترسی به فرصت‌های آموزشی (در مقاطعی که با کمبود دسترسی مواجه هستند، همچون دبیرستان و راهنمایی) در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان‌های پارسیان، سیریک، جاسک و حاجی‌آباد؛

- بهبود و افزایش دسترسی به شاخص‌های ارتباطی (به‌ویژه در مؤلفه‌هایی که با کمبود دسترسی مواجه هستند، همچون دسترسی به صندوق پست، مراکز پستی و دفاتر



فناوری اطلاعات و ارتباطات روستایی) در دهستان‌های محروم شهرستان‌های بشاگرد، ابوموسی و جاسک؛

- اعطای تسهیلات مسکن و نوسازی مسکن فرسوده و کم‌داوم روستایی، به‌ویژه در شهرستان‌های بندرعباس، میناب و رودان؛

- تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های راهبردی برای تحرک بخشی به توسعه انسانی در سکونتگاه‌های روستایی استان از طریق ارتقای ضریب پوشش تحصیلی و افزایش نرخ باسوادی در نقاط روستایی شهرستان‌های جاسک، بشاگرد و حاجی‌آباد، افزایش نرخ اشتغال به تحصیل در مناطق روستایی ابوموسی و حاجی‌آباد و بسترسازی برای بالا بردن ضریب اشتغال در روستاهای محروم شهرستان‌های بشاگرد، بستک و سیریک؛

- و بهره جستن از ظرفیت جامعه علمی کشور، به‌ویژه صاحب‌نظران حوزه توسعه با هدف مطالعات و بررسی‌های بیشتر در راستای تبیین وضعیت موجود بخش‌ها و دهستان‌های شهرستان‌های واقع در استان هرمزگان.

در پایان برای تحقق عدالت اجتماعی و کاهش فاصله بین نواحی برخوردار و محروم، با نگاه ویژه به ضریب محرومیت مناطق روستایی شهرستان‌های استان هرمزگان، اولویت‌های توسعه به‌ترتیب زیر پیشنهاد می‌شود:

مناطق روستایی شهرستان‌های پارسیان، حاجی‌آباد و سیریک به‌عنوان اولویت اول توسعه، سکونتگاه‌های روستایی شهرستان‌های ابوموسی، بندرلنگه، بندرعباس و جاسک به‌عنوان اولویت دوم توسعه، نقاط روستایی شهرستان‌های میناب، خمیر، رودان، بشاگرد و قشم به‌عنوان اولویت سوم و روستاهای شهرستان بستک به‌عنوان اولویت چهارم توسعه باید مدنظر متولیان امر قرار گیرد.

۲۲۶ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸، پاییز ۱۳۹۵

- ازکیا، م.، زنجانی، ح.، سیدمیرزایی، م و برغم‌دی، ه. (۱۳۹۳)، «بررسی سطح توسعه اجتماعی در شهر تهران»، *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، دوره ۴، شماره ۶، صص ۲۱-۷.

- ازکیا، م و غفاری، غ. (۱۳۸۴)، *جامعه‌شناسی توسعه*، تهران: انتشارات کیهان.  
- آزاد ارمکی، ت.، مبارکی، م و شهبازی، ز. (۱۳۹۰)، «بررسی و شناسایی شاخص‌های کاربردی توسعه اجتماعی با استفاده از تکنیک دلفی»، *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی و فرهنگی*، سال اول، شمار، اول، صص ۲۹-۷.

- اصغرپور، م. ج. (۱۳۹۳)، *تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- اصغری‌زاده، ع و ذبیجی جامخانه، م. (۱۳۹۲)، «ارزیابی و رتبه‌بندی میزان توسعه‌یافتگی مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه (مطالعه موردی: دهستان‌های شهرستان ساری)»، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، دوره ۱، شماره ۲، صص ۴۸-۲۷.

- پیران، پ. (۱۳۸۲)، «سیاست اجتماعی، توسعه اجتماعی و ضرورت آن در ایران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۱۰، صص ۱۵۴-۱۲۱.

- پورطاهری، م (۱۳۸۹)، *کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه در جغرافیا*، تهران: انتشارات سمت.

- تقوایی، م.، احمدیان، م و علی‌زاده، ج (۱۳۹۰)، «تحلیل فضایی و سنجش توسعه-یافتگی دهستان‌های شهرستان میاندوآب با استفاده از مدل تاپسیس فازی»، *فصلنامه تخصصی برنامه‌ریزی فضایی*، دوره ۳، شماره ۱، صص ۱۵۴-۱۳۱.

- توکلی‌مقدم، ر.، نجفی، ا و یزدانی، م (۱۳۹۱)، «انتخاب مدیر پروژه با به‌کارگیری یک رویکرد ترکیبی دلفی - ویکور فازی»، *فصلنامه پژوهش‌های مدیریت در ایران*، دوره ۴، شماره ۱۶، صص ۱۶-۴.

سنجش برخی شاخص‌های توسعه اجتماعی در ... ۲۲۷

- حافظ‌نیا، م. (۱۳۸۸)، *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: انتشارات سمت.
- جباری، ح. (۱۳۸۲)، «توسعه اجتماعی و اقتصادی: دو روی یک سکه؟»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۱۰، صص ۵۵-۸۰.
- دهشیری، م. (۱۳۹۳)، «جایگاه هم‌افزایی فرهنگی در توسعه اجتماعی کشور»، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، دوره ۲، شماره ۶، صص ۲۵-۴۴.
- دین‌پناه، غ. (۱۳۹۳)، «بررسی سطح توسعه روستایی با تکنیک TOPSIS (مطالعه موردی: بخش اصلاندوز شهرستان پارس‌آباد)»، *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، دوره ۵۰، شماره ۱۸، صص ۱۷۵-۱۸۸.
- زارعی، ی.، مهدوی حاجیلویی، م.، استعلاجی، ع و سرور، ر. (۱۳۹۵)، «تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه در مناطق روستایی شهرستان دشتستان»، *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال هشتم، شماره سوم، پیاپی ۳۱.
- زاهدی‌مازندانی، م. (۱۳۸۶)، *توسعه و نابرابری*، تهران: نشر مازیار.
- شعمدانی‌حق، ع. (۱۳۸۰). *ابعاد روش‌شناختی توسعه اجتماعی (شاخص‌های کمی و کیفی)*، اولین همایش توسعه اجتماعی، وزارت کشور، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ضرابی، ا و ایزدی، م. (۱۳۹۲)، «تحلیلی بر توسعه منطقه‌ای استان‌های کشور»، *فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی*، شماره ۸، صص ۱۰۱-۱۱۶.
- ضیائی‌ان فیروزآبادی، پ.، انوری، آ و ولایی، م. (۱۳۹۴)، «سطح‌بندی میزان توسعه روستاهای بخش مرحمت‌آباد شهرستان میاندوآب»، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۱۴، شماره ۴، صص ۱۲۹-۱۴۶.
- عبداللهی، م (۱۳۸۰)، *توسعه اجتماعی از دیدگاه جامعه‌شناسی امروزی*، اولین همایش توسعه اجتماعی، وزارت کشور، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- عطایی، م (۱۳۸۹)، *تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی*، سمنان: انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود.
- فیروزآبادی، ا، حسینی، ر و قاسمی، ر. (۱۳۹۰)، «مطالعه شاخص‌ها و رتبه توسعه اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه آن با سرمایه اجتماعی»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۱۰، صص ۹۳-۵۷.
- قانع‌راد، م. (۱۳۸۴)، «رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه‌های فقرزدایی در ایران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۱۸، صص ۲۶۲-۲۲۳.
- کلاتری، خ. (۱۳۷۷)، «مفهوم و معیارهای توسعه اجتماعی»، *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره ۱۳۱ و ۱۳۲.
- لشکری، م. (۱۳۸۷)، «شاخص‌های کمی و کیفی توسعه اجتماعی»، *اقتصاد و جامعه*، شماره ۱۷ و ۱۸.
- متقی، ا، ربیعی، ح و قره‌بیگی، م. (۱۳۹۴)، «تحلیل فضایی توسعه نواحی مرزی شرق کشور، مورد: دهستان‌های مرزی استان خراسان جنوبی»، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۱۴، شماره ۴، صص ۱۴۷-۱۶۷.
- مقصودی، م. (۱۳۸۰)، نقش گروه‌های قومی در توسعه اجتماعی. *اولین همایش توسعه اجتماعی*، وزارت کشور، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- نعمتی، ر و رئیسی، غ (۱۳۸۴)، «رتبه‌بندی عملکردها در مهندسی ارزش فازی»، *مجموعه مقالات چهارمین کنفرانس ملی مهندسی صنایع*.

- Chang, C.; Hsu, C. (2009). "Multi-Criteria analysis via the VIKOR method for prioritizing land-use restraint strategies in the Tseng-Wen reservoir watershed", *Journal of Environmental Management*, Vol. 11, No. 90, pp. 3226-3230.

- Chen, L. Y.; Wang, T. C. (2009). "Optimizing partner's choice in IS/IT out sourcing projects: the strategic decision of fuzzy VIKOR", *International Journal of Production Economics*, Vol. 1, No. 20, pp. 232-242.
- Chu, M. T.; Shyu, J.; Tzeng, G. H.; & Khosla, R. (2007). "Comparison among three analytical methods for knowledge communities group-decision analysis", *Expert Systems with Applications*, Vol. 33, No. 4, pp. 1011-1024.
- Estes, R. (2001). *Social Welfare and Social Development: Partners or Competitors*, USA: University of Pennsylvania.
- Johnston, M. (1993). *Social Development as an Anti-Corruption Strategy*. International Anti-Corruption Conference. November, Canada, Quintana, Roo, Mexico.
- Li, X and Reeves, G. A. (1999). "Multiple criteria approach to data envelopment analysis", *European Journal of Operational Research*, Vol. 115, No. 3, pp. 507- 517.
- Malchfsky, E. (2006). *GIS and multi-criteria decision analysis*, Published the first volume, Tehran, Iran.
- Moralesgomes, D. (1999). *Transnational social policies*, The new development challenges of globalization.IDRC/CRDI.
- Nancy, R. (2001). "Economic and Social Development: Two Sides of the Same Coin, World Summit Social, Development", *Economic Development and Social Responsibility*, June 30, Geneva, Switzerland.
- United Nation. (2002). *Financing Global Social Development Symposium*, February 7. Annotated Agenda and Program me of Work, Department of Economic and Social Affairs. United Nation, New York.

- United Nation. (1998). *Guiding Principles for Developmental Social Welfare Policies and Programmes in the Near Future*. New York United Nation Department of Public Nation.
- United Nation. (1995). *World Summit for Social Development*, Copenhagen, United Nation.
- Opricovic, S.; Tzeng, G. H. (2004). "Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS", *European Journal of Operational Research*, pp 445-455.
- Rao, R. V. (2008). "A decision making methodology for material selection using an improved compromise ranking method", *Materials and Design*, Vol. 10, No. 29, pp 1949-1954.
- Social Watch (2000). "Social Watch: Civil society monitoring of the Copenhagen commitments", [www.undp.org](http://www.undp.org).
- Wei, J.; Xiangyi, L. (2008). "*The Multiple Attribute Decision- Making VIKOR Method and Its Application*". Wireless Communications, Networking and Mobile Computing, WICOM 08. 4th International Conference, Chain.
- Xia, H. C.; Li, D. F.; Zhou, J. Y.; & Wang, J. (2006). "M. Fuzzy LINMAP method for Multi-Attribute decision making under fuzzy environments", *Journal of Computer and System Science*, No. 72, pp 741-75.